

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

PROF. DR. METİN AKAR'A ARMAĞAN

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2021)

Yakup KARASOY

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram
Veli Üniversitesi
yakup.karasoy@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-3856-7489>

Şiban Han Dîvânı'na Farklı Bakmak

Looking at Another Aspect of "Shiban Khan Divan"

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 08.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 31.10.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2021

Atıf/Citation

KARASOY, Y. (2021). Şiban Han Dîvânı'na Farklı Bakmak. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 1688-1697. <https://doi.org/10.34083/akaded.1007320>

KARASOY, Y. (2021). Looking at Another Aspect of *Shiban Khan Divan*. *Journal of Academic Language and Literature*, 5(4), 1688-1697. <https://doi.org/10.34083/akaded.1007320>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

1451-1510 yılları arasında yaşayan Şiban Han, dedesi Ebu'l Hayr Han'ın ölümünden sonra dağılan Özbek topluluklarını bir araya getirmiştir. Deşt-i Kıpçak'tan güneye inerek Maverâünnehr bölgesini; Harezm, Otrar, Yesi gibi önemli merkezleri ele geçirmiş, Timur Devleti'ne son vererek bölgenin hâkimi konumuna gelmiştir. Şiban Han, tarihî şahsiyetinin yanında şair bir hükümdardır. Eserleri, klasik devir Çağatay Türkçesinin önemli örneklerindedir. Savaş ve mücadelelerle geçen hayatına bir fıkıh risalesi, mürettep bir divan ve Bahru'l-Hüdâ adlı bir manzume sığdırmıştır. Şiirlerinde dönemin tarihî olaylarının ve sosyal hayatının geniş bir yansımaları gözler önüne sermiştir. Bu çalışmada, Şiban Han Dîvânı yalnızca bir dil ve edebiyat ürünü olarak ele alınmamış, farklı bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Şiban Han yönetimindeki Özbek topluluklarının ve bölgede yaşayan diğer Türk ve Moğol boylarının coğrafyasının; doğu ve İslam kültür dairesiyle ilişkili unsurların; savaş ve yönetim stratejileri ile ilgili hususların; başta Babür olmak üzere diğer hükümdar ve yöneticilerle olan çekişmelerin Şiban Han Dîvânı'na yansımaları üzerinde örnekler verilerek durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal ve kültürel hayat, Şiban Han Dîvânı, Şibaniler

Abstract

Shiban Khan, who lived in 1451-1510, brought together the Uzbek communities that were dispersed after the death of his grandfather Ebu'l Hayr Khan. Coming down to the south from Deşt-i Kipchak to the Transoxiana region; , he captured important centers such as Khwarezm, Otrar, Yesi, ended the Timurid State, and became the ruler of the region. Shiban Khan is a poet besides his historical personality. His works are notable examples of the classical period of Chagatai Turkish. In his life, which was spent with wars and struggles, he wrote a fiqh treatise, a comprehensive divan and, a poem called Bahru'l-Huda. In his poems, he reveals a wide reflection of the historical events and social life of the period. In this study, Shiban Khan Divan was not only considered as a product of language and literature but also tried to be re-evaluated from a different perspective. The geography of the Uzbek communities under the rule of Shiban Khan and other Turkish and Mongolian tribes living in the region; elements related to the eastern and Islamic cultural circle; issues related to war and management strategies; The reflections of the conflicts with other rulers and administrators, especially with Babur, on the Divan of Shiban Khan are given with examples.

Keywords: social and cultural life, Divan of the Shiban Khan , Shibani period

Giriş

Şiban Han, hükümdar bir şairdir. Yazıştığı, savaştığı, görüştüğü, ilişkide bulunduğu bütün hükümdarlar da şairdir.15. yüzyılın son çeyreği ile 16.yüzyılın ilk çeyreğinde izlerini gördüğümüz Sultan Hüseyin Baykara (1438-1524), Babür Şah (1483-1530), Şah İsmail Hatayî (1487-1524), II.Bayezid (1447-1512) ve Kansu Gavri (1441-1516) yolları bir şekilde Şiban Han (1451-1510) ile kesişmiş hükümdar şairlerdendir. Klasik devir Çağatay Türkçesi şairi Şiban Han, soyunu Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci Han'a (1170-1227) bağlayan, Aral Denizi ve Seyhun'un kuzeyinde yaşayan Özbek topluluklarının güneye, Timurlu ülkesine inmesini sağlayan, Mâverâünnehir'i, Semerkand'ı, Buhara'yı yönetme savaşına giren ve zamanla bunu başaran, bu arada da şiir yazmaya vakit ayıran, edebî, dinî sohbetlerde bulunmaya önem veren bir insandır.

Biz bu yazıda klasik geleneğe göre tanzim edilen ve tek nüshası bulunan Şiban Han Divânı'na farklı bir gözle bakacağız. Çalışmamızda 1998 yılında TDK tarafından yayımlanan Şiban Han Divânı adlı eseri kullanacağız (Karasoy, 1998). Şiban Han, son Timurlu hükümdarı Hüseyin Baykara 1507'de ölünce yeni birisinin tahta çıkmasına müsaade etmez ve Timurlu Devleti sona ererken Şibani Hanlıklarının oluşmasını sağlar. 1507 ilkbaharında Herat'ı alır ve Timur oğulları hanedanını sona erdirir. Timurlu tahtını ele geçirmek için en çok Babür Şah'la mücadeleleri olur. Kansu Gavri ve II.Bayezid ile mektuplaşır. Şah İsmail ile girdiği savaşta hayatını kaybeder (Karasoy, 1998, s.1-13).

Bir yandan savaşırken diğer yandan da edebî ve bilimsel çalışmalara katılır, devrin âlimleriyle sohbetler eder ve şiirler yazar. Türklük biliminin diline, tarihine, coğrafyasına katkılarda bulunur. Biz Şiban Han Divânı'ndaki coğrafyaya göz attıktan sonra bir iki şiirinde temas ettiği tarihî olaylara bakacağız. Burada Şiban Han'ın eserinde karşılaştığımız dilbilgisi özellikleri üzerinde durmayacağız. Zaten 1998'deki yayımlamamızda bu konu yeterince işlenmiş olduğundan burada tekrarlamayı gerekli bulmuyoruz. Şiban Han, Cengiz soyundan olmakla övünen ve Sünnilik için çalışan bir kahramandır. Bunu şiirlerinin birçok yerinde dile getirir. Cengiz'in soyundan olduğunu ve Timurlulara karşı açtığı savaş anlattığı beyitleri dikkate değerdir. Örnek olarak 209. şiirindeki

*eger devlet çerāğını yarutsam hîç tanj irmes
ki öçken Çingizî şem 'i bilinj bigler yanar mindin*

*min ol şubh-ı şa 'âdet-min ki Çingiz kökidin toğdum
kaçan kim tipresem yil tig Timür şem 'i öçer mindin*

240. şiirindeki;

*Şibān yalğan dimes kim Haq anı şāhib-kırān kıldı
Hasebde Tinjrige kul-min nesebde Çingizîdür-min*

beyit ise gayet açıktır. 206. şiirdeki beyitte İslam ile Cengiz töresini birleştirdiğini anlatır:

*Şibānî Çingizîden şer'ingî satun alğan
yolunjda cānın Birgen İslām kılıçı min-min*

Yukarıda ismini saydığımız hükümdarlar içerisinde Şiban Han'ın en çok Babür Şah ile ilişkisi olmuştur. Atalarının devletine sahip çıkmaya çalışan, babasının dostları tarafından bile siyasi istikbal için yalnız bırakılan, ömrü çilelerle, mücadelelerle geçen Babür, bu dönemi ünlü eseri Vekâyi'nin birçok yerinde anlatır. Samimî tespitlerde bulunur. Dünya hatıra edebiyatının önde gelen eserlerinden olan Vekâyi bugün bile alınacak derslerle dolu bilgilere sahiptir. Reşit Rahmeti Arat'ın TTK yayınları arasında çıkan eseri hâlâ değerinden hiçbir şey kaybetmemiş bir yadigâr olarak karşımızda durmaktadır. Şiban Han ile Babür arasındaki mücadele o kadar etkilidir ki romanlara ve filmlere konu olmuştur. Özbek yazar Pirim Kadir(ov) tarafından yazılan, Türkiye Türkçesine ilk baskısı "Yıldızlı Geceler (Babür)"; genişletilmiş ikinci baskısı "Son Timurlu, Babür ve Oğullarının Romanı" adıyla aktarılan roman buna iyi bir örnektir.

Kuzeyden merkezî Asya'ya inen Şiban Han, şiirlerinde bu bölgenin coğrafyasını bize hatırlatır. Türkistan, Yesi, Buhara, Ürgenç, Herat, Horasan, Bedaşan, Semerkand, Tebriz, Karşı, Belh, Kaşgar, Rey, Hazar...gibi şehirlerin; Kara-Köl, Kızıl-su, Kökçe-su, İdil, Gürgan, Ceyhun...gibi ırmak ve göllerin; Kök-saray, Künbez-i Kabus, Bağ-ı Nev gibi o dönemin önde gelen mimarî oluşumların adlarını onun şiirlerinde görürüz.

Şiban Han, Doğu/İslam kültürüne de hâkimdir. Şiirlerinde Hz.Muhammed, Hz.Ebubekir, Hz.Ömer, Hz.Osman, Hz.Ali gibi İslamın ilk isimlerini yad ederken aynı anda Hz.İbrahim, Hz.Süleyman, Hz.İsa, Hz.Yusuf gibi peygamberleri; Leyla, Mecnun, Şirin, Vamık gibi edebî kahramanları; Hoca Ahmed Yesevî, Seyyid Nesimi, Hafız Buhari, Hoca Hüsameddin, Şeyh Burhaneddin Kılıç, Molla Mahmud, Mevlânâ Hüseyin-i Harezmi, Pir Hafız, Ali Şir Nevayî, Sadi, Benâyî gibi tasavvuf ve şiir dünyasının isimlerini bulmak mümkündür. Emir Timur'un Yesevi külliyesini onardığını biliyoruz. Şiban Han da Hoca Ahmed Yesevi'ye bağlı, onu örnek alan, şiirlerini örnek alıp benzerlerini yazan bir şairdir (Karasoy, 2009, s. 242-254). Hatta Çağataycanın en saygın ve verimli şairi Nevayî'ye nazireleri de vardır (Karasoy, 1992-1993, s.53-60).

Şiban Han gerek kendisinden gerekse yanındakilerden bahsederken Çingiz, nesl-i Timür, Türk, Özbek, Urus, Acem, Arap, Moğol gibi etnik adları kullanır. Fıkıh

bilginleriyle tartışabilecek kadar İslami altyapısı olan Şiban Han'ın şiirlerinde Allah, Bârî, Cebbar, Çalap, Dâdâr, Hak, Hayy u Ahad, Huda, Huday, İlâh, İzi, İzid, Kerim-izü'l-celal, Rab ve Yezdan gibi kullandığı Tanrı adları da dikkate değerdir. Şiban Han'da Tanrı kelimesi Tinjri şeklindedir ve en çok kullanılan addır.

Şiirlerinde Şâh-Baht, Şâh-Baht Han, Şiban, Şibânî mahlaslarını kullanan Şiban Han, söz dağarcığında umun, sumun gibi Moğolca kelimelerin yanı sıra Moğolcadan bozularak geçen veya ses değişikliğine uğrayan, öteki şairlerce az kullanılan bazı kelimelere de yer verir: çağdavul/çengdavul, alban, avulcay, avlak, ayalgu, badır/bahadır, bolum bolalay, çüçüg, çırmaşuk, içürgü, eymen-gibi. Bir iki eserde gördüğümüz nadir körke-bay kelimesi de Şiban Han'ın söz dağarcığındadır. Orhun Yazıtlarından beri bildiğimiz "çığay" da bunlardandır. Şiban Han Dîvânı'nda mensur bölüm az da olsa vardır. Bu bölümlerden birisi de secilerle ve kafiyelerle bezenmiş bir yazı çeşidi olarak Murassa-nâme örneği vermesidir. Sevdiğine seslendiği şu satırlar ne kadar da edebîdir: "... ay mininj könjlümminj sultânı ve sultân-ı 'ışkımninj şâh-bâzı ve ay Barlas mihribânı taķı mininj fikrim deryâsınınj dürr-i yetimi ve hayâlım gencininj la'l ve yâķütı ve taķı mürvârid-i cevâhir zibâsı ve ay gül-çehreler büstânınınj perîsî" (Karasoy, 1998, s.256).

Çağataycada d sesi ile başlayan kelime sayısı sınırlıdır. Ancak Şiban Han'da bunlardan da örnekler vardır: dağı/dahı, dalbay, darı-, degül, derdür, di-, dig, dola-, dudak, dur-. Babürnâme'de de sıkça gördüğümüz Bağ-ı Nev, Barlas, Baki Tarhan, Sultan Ahmed Tenbel, Benâyî gibi tarihî isimlere Şiban Han da yer verir. Bir çatışmada Babür taraftarlarınca kendi beylerinden Seyid Cafer Hoca'nın öldürülüşünü andığı 309. şiirdeki şu beyit birçok hususu açıklar mahiyettedir.

*Ca'fer bigi seyidni öltürdi bu kâfirler
nesl-i Timürni kör kim boldı Yezîd haylı*

Şiban Han bir taraftan Timurlulardan devlet yönetimini almak isterken, diğer taraftan da Şah İsmail'in yayılcılığını durdurmak zorundadır. Şiban Han 16. yüzyılın ilk yıllarından itibaren bölgeye hâkim olmaya başlar. Timurlu devletini tamamen ele geçirmeye çalışırken Şah İsmail ile de uğraşır. Timurlu torunlarını mezhebini değiştirmekle, Şiilik ile suçlar. Gerçekten de Babür'ün iktidarını kaybetmemek, devletini tekrar ele geçirebilmek için Şah İsmail ile ciddi ilişkileri vardır. Şiban Han bu durumu Divanı'nda şiirlerine serpiştirilmiş olarak anlatır. Bu duruma 22. şiirindeki

*leşker-i İslâmı çıksem kızıl börk üstine
bolğusu yâver Medîne kişverindin şol habîb*

*min kılıçnı şer' için çaptım Hudây âgâhdur
lik bilmesler munı kâdî bile şeyh ü haķîb*

beyitlerinde değinir. Şiban Han'ın 139. şiirinde başka tespitleri de görürüz.

*uşbu yaz faslında azm-i Esterâbâd eyledük
'adl u dâd ile bu ilni asru âbâd eyledük*

*bu Timür oğlanları tağyîr kıldı mezhebin
kim kızıl bôrk dînige kirdise ber-bâd eyledük*

*asru bî-inşâflardın kayguluğ irdi bu il
merhamet birle bu ilninj könglininj şâd eyledük*

*Hak Ta'âlaninj yolıda ol kadar kim birdi dest
Çapıban İslâm tîğın ilni irşâd eyledük*

*çün şerî'at yolıda koyduğ kadem ihlâş ile
barça âlemni şerî'at birle münkad eyledük*

*Künbez-i Kâbûs ile yaylap uşol Gürgân suyun
Kim kızıl bôrk cehtidin biz azm-i Bağdâd eyledük*

*Bu Şibânî bu tavâyif biglerini kavlaban
zulm ü cevrin köteriben ilge köp dâd eyledük*

Babür'ün hatıralarını yazdığı ve “Vekâyi: Babur'un Hâtıratı” adıyla TTK tarafından yayımlanan eserin önsözünü ve tarihî özetini Y. Hikmet Bayur yazmıştır. Şiban Han 1501 yılı yazında Semerkant'ı alır. Şiban Han Divanı ve Babür'ün Hatıratı'nda bu olaya değinilir. Babür Semerkant'ın elinden çıkışını şu şekilde anlatır. “Muhasara müddeti uzadı. Zahîre ve erzak, imdat ve yardım hiçbir taraftan gelmedi. Asker ve ahali ümitsizliğe düşerek, birer-ikişer kurganı bırakıp, kaçmağa başladılar. Şaybak Han Kurgan halkının âcizliğini anlayarak, gelip Gâr-i Âşıkân civarına indi. Ben de Şaybak Han'ın karşısına, Kûy-i Pâyân'da bulunan Melik Muhammed Mirza'nın evlerine geldim. O günlerde, Uzun Hasan'ın oğlu Hoca Hüseyin, on-on beş adamı ile birlikte gelip, kurgana girdi. Yukarıda zikredildiği gibi, o, Cihangir Mirza'nın düşman olmasına ve bizim Semerkand'dan çıkmamıza da sebep olmuştu. Bu giriş, çok cesurâne bir giriş idi. Asker ve şehir halkının darlık ve sıkıntısı arttı. Yakın ve müteber adamlarımız da, duvardan atlayarak kaçmağa başladı. Bey ve nâmdarlardan ve eski emekdarlarımızdan bir Veys Şeyh ile Veys Lâgarî vardı; onlar da kaçtılar. Ben ve yanımda bulunanlar hepimiz me'yus olduk. Hiçbir taraftan ümit kalmadı. Erzak ve zahîre de azdı; olan kadarı da tükendi. Hiçbir taraftan erzak ve zahîre gelmedi. Bu esnada Şaybak Han barış sözünü ortaya attı. Eğer her hangi bir taraftan ümit olsa veya zahîre bulunsa idi, sulh sözüne kim kulak asardı. Zarûret hâsıl oldu ve sulha benzer bir şey yapıp, gece yarısı, Şeyhzâde kapısından çıkıldı. Vâlidem Hanım'ı beraber götürdüm. Ondan başka iki kadın çıktı; biri Biçke Halife, diğeri Minglig Kökeltaş idi. Büyük kız kardeşim Hanzâde Begim bu çıkışta Şaybak Han'ın eline düştü. Karanlık gecede Soğd'un büyük arıklarından çabalananak,

yolumuzu kaybedip, bin meşakkatle sabahleyin Hoca Didar'dan geçip sünnet vaktinde Karpuk dağına tırmandık.” (Arat, 1987, s. 99). Burada anlatılanlara Şiban Han, divanının iki yerinde şöyle değinir. Semerkand'da kıtlık olduğunu:

“Basa Semerķand'da bir batman buğday minj altunğa yitti Bâbur Mirzâ qarındaşın birip mürüvvet tiledi irse şefâ'at kılıp yiberdim.” cümleleriyle anlatır (Karasoy, 1998, s. 214).

Timur devri emirlerinden Şâh Melik'in torunu Hârezm valisi Nur Said Bey'in oğlu Muhammed Salih de dönemin şairlerindedir. Önceleri Hüseyin Baykara'nın yanında iken, sonradan Şiban Han'ın hizmetine girer ve onun “Emirü'l-ulemâ ve melikü'ş-şuarâ”sı olur. Manzum bir tarih olan Şibani-nâme adlı eseri Şiban Han devrine ışık tutması bakımından önemlidir (Eraslan, 1986, s. 9). Muhammed Salih, Semerkand'ın kuşatılması ve bu esnada halkın durumunu *Şibanî-name*'nin Budapeşte nüshasında şöyle anlatır:

*sonjıça kilip han aldı kapay
Semerķandnıj şehrini altı ay*

*taķı hacelerğa nasihat kılıp
yayuşmadı kurğanğa fırşat kılıp*

*tutup pendni birmediler cevâb
ulusnunjki ahvâli boldı harâb*

*minj altunğa yitişti batman azuk
atı bar anıj taķı özi yok*

*tapılmas idi isteben un u tuz
yimişleri küncârâdın yok üz*

*nige sözge biz kirmedük didiler
biri birininj itlerin yidiler*

(Evirgen, 2019, s.16-17)

Muhammed Salih, *Şibanî-name*'nin Viyana nüshasında da halkın Babür'e gelerek şehri terk etmesini istediklerinden bahsetmiş, kız kardeşinin Şiban Han ile evlenmesi hususunu ise bir beyitle geçiştirmiştir:

*imdi tedbir budur kim mîrzâ
kılmayın şehr ili birle ğavğâ*

*han bile sulh sözün ayıtķay
fitne vü kin başıdın kayıtķay*

*hanğa hemşiresini 'aķd itgey
ol barıp han ķademiğa yitgey*

*şehrdin kaçkay ü kitkey
seyhü'l-islâm hem anja hem-pā*

(Kocasavaş, 2003, s. 331)

Bu dizeler bize Babür'ün dediği gibi, kız kardeşinin Şiban Hanın eline düşmediğini, kurtulmak için kız kardeşini verdiğini gösteriyor.

Şiban Han daha sonra Babür'le olan yazışmasını da anlatır:

“Basa Bābur Mirzānıj ilçisi kildi haṭṭını qarındaşığa körsettım irse bir derdlig āhī kıldı kıyda bargā-sın kıyda yir tapka-sın didi irse mining hem könglüme Maḥmūd Bahādırınj yağığa tüşkendeki firākı otı içimde kıyra kildi micmer tig köyüp közüm yaşı birle bu ğazelni aytıp yiberdim taķı sulṭān cevāb aytıp yiberdi” (Karasoş, 1998, s. 253).

Bu olayı Babür'ün teyzesinin oğlu olan ve Tarih-i Reşidi'yi yazan Mirza Mehmet Haydar Duđlat, Babür'ün ablası Hanzade'yi Şaybak'a vererek bir anlaşma yaptığı ve Semerkant'tan çıktığı şeklinde yazar. Babür'ün ölümünden 50 yıl ve bu evlenme işinden 80 yıl kadar sonra Babür'ün kızı Gülbeden, *Humayunname*'de (s. 3a-b) Semerkant'ta kuşatılmış olan babasının çok güç ve acı durumunu anlattıktan sonra şöyle der: “Bu sırada Şahı Bey Han (Şibani) haber yollar ki eğer kızkardeşiniz Hanzade Beyim'i benimle evlendirirseniz aramızda sulh ve birlik bağları olur. Sonda zaruret oldu, Hanzade Beyim işbu Hanla evlendirildi ve kendisi çıktı.” (Arat, 1987, s.081).

Babür hatıralarını büyük bir samimiyetle yazmıştır. Eserinin hiçbir yerinde isteyerek yalan söylememiştir. Burada önemli olan böylesine bir tarihî olayın Şiban Han'ın divanında da kısa da olsa anlatılmış, değinilmiş olmasıdır. Şiirlerinin arasına sıkıştırđı hacimce çok az olan mensur bölümlerde iki büyük şairin birbirini doğruladığına tanık oluyoruz.

Eserin Babür-Şiban Han ve Şah İsmail arasındaki ilişkilerin anlatıldığı bölümünden bir parça şöyledir: “İsmail bir yandan Özbeklerle savaşması için Ahmet Bey Sufiođlu ve Şahrüh Bey Afşar'ın komutanlığında bir ordu yollar. Bu yardım bazı tarihçilere göre iki defada, bir kere Hisar alınmadan Han Mirza ile birlikte ve bir defa da orası alındıktan sonra yukarda sözü geçen iki beyle yollanılmıştır. Bu yardımın karşılığı, Babur'un Şiiliği kabul etmesi, hutbe ve paralarında Şii imamlarının ve İsmail'in adlarını sayması yani İsmail'e tâbi olmasıdır. Bu yardımla Babur önce Hisar'ı, sonra Buhara, Semerkant (recep 917, ilkteşrin 1511) ve Taşkent'i alacak ve bu yerler ve halkça da sevilmesi yüzünden ordusu 60.000 kişiye kadar çıkacaktır. Yine o sıralarda Fergana da, en çok Mođollar tarafından Özbeklerin elinden alınacaktır. Bu işe girişildiği anda Babur'un gücünün ne olduğunu göstermesi dolayısıyla Tarihi Reşidi'nin verdiği şu bilgiler önemlidir...” (Arat, 1987, s.101).

Şiban Han'ın 139. şiirinin 2. beyti ile Bayur'un yorumunun örtüşmesine rağmen verilen tarihlerin uyuşmadığı görülmektedir. Şiban Han, Şah İsmail ile yaptığı savaştan sonra 2 Aralık 1510'da ölmüştür. Y. Hikmet Bayur'un anlattığı olaylar ise 1511'den sonradır. Bu da bize daha Şiban Han'ın sağlığında Babür ile Şah İsmail arasında bazı görüşmelerin yapıldığını belgelemesi açısından önemlidir. Kendisini Sünnilik için çalışan bir kahraman olarak gören ve "zamanın imamı ve rahman olan Allah'ın halifesi" ilan eden, Şah İsmail'i Sünniliğe davet eden Şiban Han'ın olacağı önceden gördüğünü tahmin edebiliriz. Şiban Han Divanı'nda değinmek istediğimiz ikinci tarihî olay Kazan Hanı ile ilgilidir. Kazan Hanı Muhammed Emin Han'ın 1505 yılında Rusları mağlup ettiğini öğrenince memnuniyetinin ifadesi olarak yazılan bir rubai vardır. 16. yüzyılın ilk yılları Şiban Han için altın yıllardır. Semerkand dâhil bölgenin hemen hemen tamamı Şiban Han'ın yönetimi altındadır. Söz konusu rubaide dikkatimizi çeken "Oğlum" ifadesidir. Artık Şiban Han bölgenin en büyük gücü olarak üst perdeden konuşmaktadır. Bu rubainin bize ikinci hatırlatması Türk yurtlarının birbirlerinden haberdar oldukları gerçeğidir.

*İslâm başınja tâc-ı târek bolsun
Yârınj tün ü kün Tinjri tebârek bolsun
İşittim Urus kâfirini kırmış-sin
Oğlum sanja gâzîlik mübârek bolsun*

Bilindiği gibi bu şiirin yazılışından bir müddet sonra 1552'de Kazan yüzyıllar boyu sürecek olan Rus istilasına uğrayacaktır.

Sonuç

Şiban Han, İslâmi ilimleri, tasavvuf nazariyelerini bilen, İran edebiyatına vâkif olan, güzel sanatlardan, musikiden anlayan sanatkâr ruhlu bir hükümdardır. Askerî ve siyasi işlerinin arasında kaleme aldığı eseri gerek kültürel yanı, gerek dil yapısı gerekse ileriye dönük tarihî öngörülerıyla ayrıca ele alınması gereken bir içeriğe sahiptir. Onun şiirleri, bizim kısaca değindiğimiz konular dışında ağız kelimelerinden eskicil kelimelere, divan şiirinin güzelliklerine, tarihî olaylara göndermelerle Türk dünyasını hatırlatan Türkistan, Türk, Urus, Çingiz, Timür, kızıl börk, tarhan, Yağma, Tatar, Sultan Sençer gibi daha birçok ismi görebilmemize imkân sağlıyor. Bu da bize şairlerin divanlarına başka gözlerle de bakmamız gerektiğini hatırlatıyor.

Kaynaklar

- Arat, R. R. (1987). *Vekayi Babur'un hâtıratı* (2. baskı). TTK Yayınları.
- Eraslan, K. (1986). Çağatay şiiri. *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri)*, (415-416-417), 564-718.
- Evirgen, A. E. (2019). Şibani-name'nin Budapeşte Nüshası (Metin-İnceleme-Dizin) [Yayımlanmamış Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Karasoy, Y. (1992-1993). Şiban Han divânı'nda Nevâyî'ye nazireler. *SÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (7-8), 53-60.
- Karasoy, Y. (1998). *Şiban han dîvânı*. TDK Yayınları.
- Karasoy, Y. (2009). Şiban Han divanı'nda dinî unsurlar ve Hoca Ahmed Yesevî izleri, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi III. Uluslararası Türkoloji Kongresi (s. 242-254).
- Kocasavaş, Y. (2003). *Şeybanî-nâme giriş-tıpkıbasım-metin-tercüme*. Çantay Yayınları.